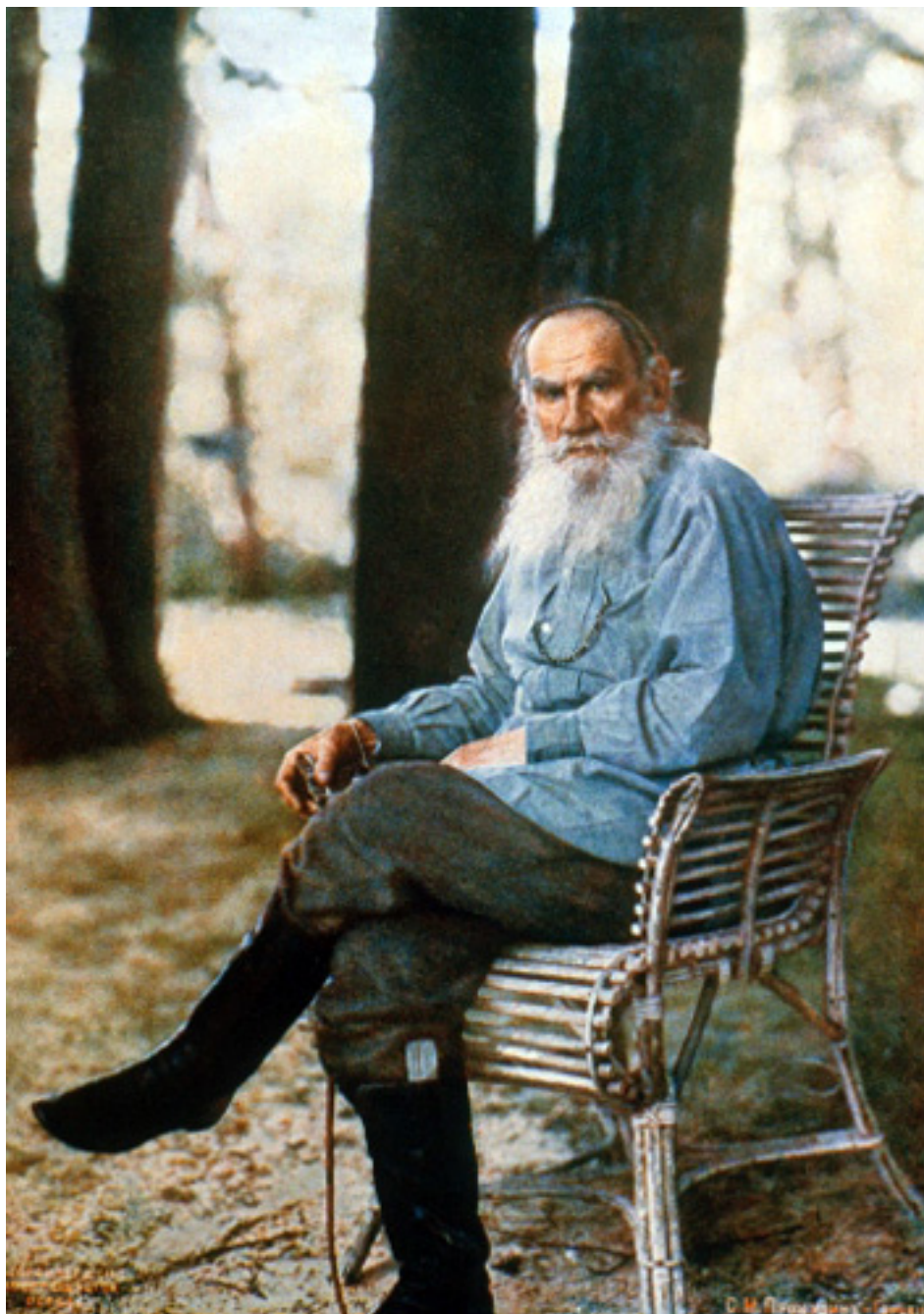

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics (1828-1910)

Orosz regényíró, elbeszélő

Tolsztoj gróf 1828. szeptember 9-én született Jasznaja Poljánában, Tula közelében.

Szüleit korán elveszti, neveltetéséről rokonai gondoskodnak. 1844-ben keleti nyelveket tanul a kazanyi egyetemen, majd jogi tanulmányokba kezd, de hamarosan azokat is félbehagyja. Szalonoknak és báloknak lesz gyakori vendége. Egyszerre jellemzi Tolsztojt ekkortájt a kifelé élés könnyelműsége és töprengései gazdaságuk korszerűsítéséről, tanulmányainak folytatása és az erkölcsfilozófiai könyvek mohó olvasása is.

1851-ben katonai szolgálatba áll, s mint altiszt tanúja a szabadságukért küzdő kaukázusi hegylakók ellen folytatott véres csatáknak, majd részt vesz a krími háborúban is. Ezek az élmények ihlették kései művét, a Hadzsi Muratot, és a Szevasztopoli elbeszéléseket 1856. Az 1847-ben elkezdett és haláláig vezetett kíméletlen őszinteségű Naplójában már ekkor szembe ötlik hajlama az önelemzésre és büntudatra, de a céltalansághoz társuló magányosságérzet valamint az értelmes és tiszta élet iránt érzett vágyakozása is átsüt a lapokon. Mindezt a Sterne és Rousseau hatását tükröző önéletrajzi trilógia (Gyermekkor, Serdülőkor, Ifjúkor, 1852-57) is tanúsítja: bennük Tolsztoj nem ritkán a század irodalmán végigvonuló felesleges ember figurájával kerül „rokonságba”.

Szevasztopol eleste után Pétervárot bejáratos lesz az irodalmi társaságokba, majd két alkalommal ellátogat Nyugat-Európába, melynek önző civilizációjából kiábrándul. Az utazás élményéből születik a Luzern (1857) című elbeszélése. Hazatérve egyre erőteljesebb érdeklődést kezd tanúsítani a pedagógia iránt, amely abból származik, hogy népének életét, s benne a sajátját is, át kívánta formálni. Iskolát alapít parasztyerekek számára, pedagógiai folyóiratot indít, majd később olvasókönyvet és számos mesét is ír. Tolsztoj ugyanis a természeti-természetes élet továbbélésének lehetőségét véli megpillantani a patriarchális életformában, amit az eredendően jó ember rousseaui tétele csak megerősít. Ebben az életszakaszban kerül ki tolla alól a Három halál, a Hosztomerés a Kozákok

1862-ben feleségül veszi egy moszkvai orvos lányát. Az első idilli esztendőket azonban heves vitákkal is tarkított keserű évek követik, mivel az arisztokrata társaságtól egyre inkább eltávolodó Tolsztoj látásmódját felesége nem osztja. Ettől kezdve írja nagyregényeit (Háború és béke

1863-69,

Anna Karenina,

1873-77,

Feltámadás

, 1889-99). Az érzékiség rabságából és a vagyoni gyarapodásból eredő büntudata egyre inkább az aszketizmus felé tereli az író: lemond művei után járó bevételeiről, leszámol az állammal és az egyházzal mint társadalmi tekintélyekkel, s elutasítja a forradalom eszményét is. Rousseau, az Evangélium és a keleti filozófiák hatására kezdi hirdetni az erőszakmentes életet, a „ne állj ellen a gonosznak” elvét, az ember öntökéletesítésének, azaz az ún. tolsztojizmusnak mint erkölcsi életfelfogásnak és életvezetésnek a gondolatrendszerét. A lelkifurdalást és a testiség erejének személyiség- és élettorzító hatalmát rajzolja meg a Kreutzer szonáta

(1890),

Az ördög

(1890) és a

Szergij atya

(1886) című elbeszélésekben. Még előttük írja meg azonban az

Iván Iljics halála

(1886) című kisregényét, amelyben a megvilágosodás pillanata - személyiség eltorzulásának, kiüresedett életének felismerése, a hazug értékrendhez igazodó életvezetésének és közönyösségének a bevallása - az elmúlás folyamatának felismerésében köszönt be. Megrázó keretes elbeszélését (

Bál után

) követően a művészet szerepéről, a magántulajdonról és pedagógiai kérdésekről ír. Színpadra szánt művei közül

Az élő halott

(1900) című művének hőse halált színlelve lép ki a civilizáció világából, lehetővé téve, hogy felesége férjhez mehessen egy derék, békés polgárhoz. A cigányok között mulató hős látszattettére azonban fény derül, s Protaszov, akinek már nincs hová mennie, főbe lövi magát, s a valóságos halálba menekül.

Az előítéletekkel vitázó Tolsztoj, akit a pravoszláv egyház „felforgató” gondolatai miatt kiközösített, élete végén titokban elhagyja otthonát, hogy mindenről lemondva, a lehető leghatározottabban és elveivel összhangban élje utolsó napjait.

A menekvésével élete és művészete között összhangot teremtő író utazása közben megbetegszik, s Asztapovo falucska vasútállomásán 1910. november 20-án elhunyt.

A Háború és béke 1865-69 Tolsztoj legnagyobb művészi vállalkozása; regényeposza, melynek cselekménye az orosz élet és történelem tizenöt esztendejét öleli fel (1805-20), több áthallásos jelentést szintetizál, melyet a mű címe is rejt. Végigtekint Tolsztoj Oroszország „belső útján”, nemzeti békétlenségén, hogy föltárja, amint az új európai napóleoni eszméktől elragadott nemesség fokról-fokra megérti, hogy a nép erkölcsiségéhez közeledésével a közös nemzeti érdekek lehetséges csak Oroszország megbékélése magával. Bejárja továbbá nemesi hőseinek személyes útját, életük értelmén fáradozó kereső-kutató erőfeszítéseiket, s ebben a sok egyéni életfordulatban mégis a közös orosz sors jellemzőit tapogatja le. S harmadsorban, végigvezeti olvasóját azon az úton, melyre Oroszországot a kényszer taszította, azaz a Napóleon ellen viselt háborún, melyben éppen a közös nemzeti érdekek köszönhető a győzedelmes béke, amely egyúttal az orosz erkölcsiség diadalát hirdeti a napóleoni és nyugati világszemlélet fölött. Az orosz érdek mint az általános emberi érdek képviselője gyűri maga alá a nemzethódító napóleoni törekvéseket. S ezen a ponton „az emberiség történelme” a Gondviselés univerzális és végtelen idejébe kapcsolódik be, s nyeri el ezúttal is a kegyelmet.

A tolsztoji történelem- és életszemlélet a regényben - a tételes fejtegetések mellett - Napóleonnak és Kutuzovnak az ellenpontosított jellemzésében összpontosul. Míg Tolsztoj Napóleonja annak a magabízó nyugati szellemnek a típusa, aki a világ folyását magához akarja igazítani, s életek fölött kíván rendelkezni, mondván, hogy a történelmet ő hivatott irányítani, Kutuzov hagyja folyni a történelmet mint egyének fölötti dolgot: a Gondviselésre, annak célirányosságára s az orosz nép akaratára bízva magát. Ez rendeli őt Platon Karatajevnek, a

népi eszme képviselőjének alakja mellé, akivel azonos világszemléletet vall.

Törvényszerű, hogy a csak saját jövőjükért és karrierjükért aggódó arisztokraták a tolsztoji Oroszországgal szembe kerüljenek, míg a középpontban a városi és vidéki nemesi családok, Rosztovék, Bolkonszkiék és Bezuhovék állnak, akiknek megítélése annak függvénye, mennyire módosult bennük az a bizonyos, eleinte kedvező Napóleon-kép.

Az orosz nemesi értelmiség egyik típusa Andrej Bolkonszkij, aki Napóleon bűvköréből indul a hírnév és a hatalom vágyától vezérelve és saját sorsot követelve magának a fokozatos és teljes kiábrándulás felé. De csak sebesült tehetetlenségében fekvő, Napóleonnak az életet lekicsinylő szavait hallva, és a halál közelében dőbbsen rá, hogy milyen semmi az ember, s az ő Napóleonja is a határtalan és fenséges csillagos éggel szemben. Csak ennek a fölfelé tekintésnek a vonzása nyomán ébred föl benne a megbocsátó szeretet, s kerül a lelki béke állapotába, melyet a természetnek és a történelemnek az összhangja világít be fényével. A lélek belső békéje, a boldogságérzés az, ami Andrejt haldoklásában is képes eltölteni.

Még nagyobb az ív, amelyet Pierre Bezuhov fut be Napóleon lelki emelkedettségének ecsetelésétől az ellene megkísérelt merényletig, mely nem egyszerűen csak hősi cselekedet kívánt lenni, hanem leszámolás is egykori önmagával. Az önmegtalálás útja Platon Karatajev irányába kanyarog. Ő lesz az, aki a fogságban a maga tisztán látásával elindítja Pierre-t a lélek belső útján, hogy az meglegelje így a külső élet és a lélek harmóniáját. Annál is inkább lehetséges volt mindez, mert Pierre homályosan mindig is érezte, hogy a földi lét eseményei valamilyen módon egy nagyobb nem evilági értelmes egész részei is egyben.

Tolsztoj hősei, akik végigjárják a maguk belső útját, és önmagukhoz jutnak általa (Andrej, Pierre, Marja hercegnő, Natasa Rosztova és Nyikolaj Rosztov), egyúttal Oroszország önmegtalálásává emelik egyéni életpályájukat, amellyel Tolsztoj nemzeti egységben összefoglalható életeszményének is képviselőivé válnak.

Az Anna Karenina 1877 párhuzamos és egyszerre ellentétes életsorsokat szervez egységes regénnyé. Bár Annának és Levinnek az élete jóformán nem keresztezik egymást, mégis kölcsönös vonatkozási pontok lesznek. Annának, a házasságtörő asszonynak a története - aki érzelem nélküli házasságban, kiüresedett kapcsolatban él magas beosztású állami hivatalnok férjével - a szerelem váratlan fellobbanásával indul, hogy aztán erről a boldog magaslatról lassan leereszkedve a tragikus véghez érkezzék el. Levinnek, a fiatal vidéki nemes földesúrnak a története ellenkező irányú: személyes boldogtalanságának a mélyéről indul útnak, önmaga keresésével ér egyre feljebb, egészen az erkölcsileg megalapozott világlátás tisztaságáig, s jut el a boldog házasság révébe.

Anna történetét a pályaudvarnak a két képe, az otthontalanságnak s az úton levésnek a szimbóluma fogja közre mint kezdő és végpont. A teljes életre vágyó asszony nem csak szeretni akar, hanem vállalni is akarja a szerelmet, ami megbocsáthatatlan lépés az arisztokrácia világában, hiszen azzal Anna megalázza mindazokat, akik szinte mint konvenciót fogadják el hallgatólagosan a házasságtörést, s tudnak is vele együtt élni. Anna választása azonban azért is hibás, mivel Vronszkij középszerű ember, s maga is konvenciók foglya. Az itáliai út, melyben az ifjú gárdatiszt művészi próbálkozásai kudarcot vallanak, már jelzi, hogy

Vronszkij igazából „nem lát”, nem képes úgy látni a világot, ahogy Anna, de az Anna portréját festő művész sem leli meg az asszonyban azt az igazi kiragyogó belső szépséget, ami egykor Anna sajátja lehetett. Anna mindent, egész életét gyermekének sorsát egy ideiglenességre, egy az élet által kiszámíthatatlan bizonyossághitre teszi föl: keserű elmagányosodása ezért kikerülhetetlen.

Anna „külső” boldogságkeresésével szemben Levint a belső útra terelik parasztjai: a lelki élethez, a léleknek éléshez, egyszóval ahhoz, ami ésszerűtlen, vagyis a jóhoz. A gyermekfüröszttéssel záruló Levin-történet szimbolikusan az eszményített családi idillt szegezi Anna széthulló családi életének boldogtalanságával szembe.

A lelki-szellemi újjászületés folyamatát Tolsztoj először az Ivan Iljics halála 1884 című elbeszélésében írta le, mely „a bomló test és az ébredő lélek” kontrasztjának elvére épül. A főhős a személyiségét veszített bürokrata típusa, aki egyéniségét csak a halállal való szembesítés katasztrófahelyzetében nyeri vissza. Megbetegedéséig „élete egyszerű, mindennapi és iszonyú volt”, mindennapiságában elveszítette kapcsolatát az eleven élettel. Léte értelmetlensége a halál horizontjából tárul fel teljes mértékben. Fokról fokra rázza le magáról a hazugságokat, és halála előtt felismeri az élet mélyebb értelmét, amely a cselekvő jószágban és a szeretetben nyilvánul meg: „az igazi szeretet az egyéni jóról való lemondás következménye.”

Tolsztoj az erkölcsi fejlődést a jellem legfontosabb tulajdonságának tartotta, amely folytonos és sohasem szűnik meg. Akkor szólt leghatékonyabban az élet érdekében, amikor a halálról írt. „Minden gondolatunk a halálról az élet szempontjából szükséges”- vallotta. „Azzal, hogy az emberek egzisztenciájuk lehetetlen megjavításán fáradoznak, megosztják magukat attól, hogy igazi életet éljenek. A szeretet az egyedüli és teljes tevékenysége az életnek.” (Tolsztoj)

Ellentétes emberi sorsokból párhuzamos sorsok lesznek a Feltámadás 1899 című regényben, mely a mélységes erkölcsi válságba süllyedt századvégi Oroszországról is képet kínál Nyehljudov hercegnek és a cseléd lány Katyusa Maszlovának a történetében. A herceg vele szemben fiatalkori bűnét, a lány elcsábítását és megrontását próbálja jóvátenni, amikor bírósági esküdként az egyik prostituáltban, akit gyilkossággal vádolnak - (altató helyett tudtán kívül egy kereskedőnek mérget adott) Katyusát fedezi fel. Rádöbbenve vétkének súlyára, akár feleségül is venné a lányt, hogy háborgó lelkiismeretét megnyugtassa. A lány elutasítása nyomán fokozatosan megsejti, hogy el kell veszítse régi énjét, s igazi önmagához kell jutnia, s hogy először magát kell megváltania. Szétosztva földjeit a parasztjai között, követi a lányt Szibériába. Az erkölcsi megújulás útján Nyehljudov megtette az első lépést azzal, hogy társadalmi helyzetét, mely a bűnt fenntartja, feladta. A feltámadás azonban csak a vétkesek egyedi, személyes belső világában történhet meg. A keserves újjászületés mögött az bújik meg, hogy Nyehljudov maga is áldozattá válik Katyusa mellett, szenved saját bűnének tudatától, ám furcsa módon, nem támadhatja fel, ha előzetesen el nem veszítette volna magát. Vétkének következményeiben, lelkifurdalásában ismerte meg magát, azt, akitől meg kell szabadulnia. „Keressétek az Isten országát és az ő igazságát, és a többi megadatik néktek” - olvassa az Evangéliumban, s megérti, hogy ő mindig valami mást keresett. Katyusa föltámadásának folyamata Nyehljudov újjászületésének fényében gyorsul fel, s teljeseedik ki.

Tolsztoj nagy hősei állandóan úton vannak erkölcsi önmaguk felé. Befelé vezet ez az út, nem a világba. Nem a boldogságot keresik, hanem önmagukat. Azt, hogy miképpen lehetnének méltók a boldogságra.

(enciklopedia.fazekas.hu)

MEK:

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Anna Karenina

Regény

<http://mek.oszk.hu/00500/00510>

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Bál után

Kisregények és elbeszélések

<http://mek.oszk.hu/03900/03938>

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Feltámadás

<http://mek.oszk.hu/03300/03328>

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Háború és béke

<http://mek.oszk.hu/03100/03113>

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Hadzsi Murat

<http://mek.oszk.hu/03700/03717>

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Három halál

Elbeszélések

<http://mek.oszk.hu/00500/00509>

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Kozákok ; Kreutzer szonáta és más elbeszélések

<http://mek.oszk.hu/06300/06335>

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Mesék

<http://mek.oszk.hu/03600/03680>

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics: Szevasztopoli elbeszélések ; Albert és más elbeszélések

<http://mek.oszk.hu/02700/02798>

1-9